

Максут ХАЦИБРАХИМОВИЋ*

УТВРЂЕНО ГУСАРСКО-ПИРАТСКО НАСЕЉЕ СВ.МАУРА КОД УЛЦИЊА

Улцињ (Olcinium) представља илирско-грчки емпорион. Тит Ливије га помиње у вези с миром који је конзул Луције Аниције наметнуо првацима илирских племена последице побједи над илирским краљем Генцијем (167. године п.н.е.). Плиније Старији помиње га под именом Colcinium, јер су га, мисли он, основали грчки Колхиђани.

Плиније Секунд забиљежио је у својој «Historia Naturalis» да је један од oppida civium Romanorum. Осим Плинија Секунда ниједан нам писац не спомиње да су Olcinium (Улцињ) основали Колхиђани. Није се нашао никакав натпис који би нешто тако тврдио или по којему би се то дало наслутити.¹

На појачане везе грчког свијета с Балканом, нарочито његовим приобалним дијелом, снажан утицај извршила је грчка колонизација, која је дијелом досегла до сјевероисточних обала Јадранског мора у IV вијеку п.н.е. Поуздано се зна да је било током IV вијека п.н.е. основано неколико грчких колонија на далматинском дијелу јадранске обале.

На тадашњој далматинско-илирској обали, колико се по изворима може пратити, била су основана два емпориона (трга, односно трговачке станице). Један од њих, који се раније помиње (V вијек), био је Butua (Будва), док је недавно утврђено, да се други налазио у старом Olciniumu (Улцињу).

О открићу илиро-грчког бедема у улцињском Старом граду као најпресуднијем свједочанству о античком Olciniumu, дотле познатом само по помену код Плинија (Plin. Natur. hist., III, 144.), продирући сон-

---

* Аутор је доцент Филозофског факултета у Никшићу, Факултета за туризам и хотелијерство у Котору, Учитељског студија у Подгорици на албанском језику и професор Средње мјешовите школе у Улцињу.

¹ Grga Novak, Stari Grci na Jadranskom moru, RAD, JAZU, knjiga 322, Zagreb 1961, str. 199.

дом одозго у унутрашњост турског и млетачког равелина до дубине од преко 7 метара, коначно смо пронашли најважнији доказ о лоцирању *Olciniuma* на истој стијени на којој је затечен средњовјековни Улцињ и данашњи улцињски Стари град.²

Повод за писање овог прилога подстакла нас је књига Фрања Дифника: »Повијест Кандијског рата у Далмацији«. Наиме, у овој књизи Ф. Дифник дословце наводи: »Св.Маура, тадашње утврђено насеље код Улциња, тада на турском територију».³

Будући да је (за сада) једини аутор, а књига уједно представља једини извор и литературу која прецизније помиње назив насеља, у свом тексту не прецизира мјесто тадашњег утврђеног насеља Св.Мауре. У прилогу наведене књиге, Фрањо Дифник прилаже географску карту П. Сантинија: »Земљовидна карта јужне Далмације», 1780.⁴

На наведеној географској карти П. Сантинија означен је назив тадашњег утврђеног насеља «Св.Маура». Према исписаном називу тадашњег насеља, оно је било лоцирано, као што се види на наведеној карти, у предјелу приобалне зоне увале Кручи, сјеверозападно од Улциња.

Напредак у картографском приказивању наших крајева у римско доба примјећује се на атласним картама Клаудија Птоломеја из Александрије. На његовој «Петој табли Европе» види се читав тадашњи Илирик, Панонија и Мезија, а Јадранско море има већ много реалније контуре. На њој су означена античка имена наших насеља, тадашњи називи народа, ријека и планина. Од ријека означена је и Бојана.

У наведеној књизи Фрања Дифника «утврђено насеље Св.Маура» наведено је на 4 странице текстуалног дјела (стр. 220, 231, 233 и 260.). Наиме, анализирајући текстуалне дјелове наведене књиге о утврђеном насељу Св.Маура, стиче се утисак да је тадашње насеље представљао утврђено гусарско станиште. Тако на страни 231., Ф. Дифник наводи слjedeће о насељу Св.Маура. »Да би се обуздала дрскост гусарских фуста из Улциња и Свете Мауре што су све смионије упадале у Јадран харајући морем, послан је за гувернера Јадрана *Iserro Civrano*». Такође, на стр. 233., Ф. Дифник истиче: »Но гусарећи морем више него иначе, фусте из Улциња и Св.Мауре продрле су у трогирске воде и отеле један брод који је превозио државни двопек у Котор, али њих су касније надвладале наше лађе крај Тремита».⁵

² Павле Мијовић, *Прадавне и давне културе Црне Горе*, Титоград 1987, стр. 29.

³ Франјо Дифник, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*, Split 1986, стр. 370.

⁴ Исто.

⁵ Франјо Дифник, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*, Split 1986, стр. 220, 231, 233, и 260.

За лоцирање утврђеног насеља Свете Мауре у обалној зони увале Кручи (Стари Улцињ) потребно је навести и одређену топографију околног простора. Наиме, у непосредној близини увале Кручи налази се истурени рт и кречњачка антиклинала Мавријан.

Наиме, назив Маури у античко доба представљало је име једног од берберских племена, које је насељавало римску Мауританију. Маури је и заједничко име за сва берберска племена сјеверне Африке. Назив Маури (Мори), у средњем вијеку, представљало је назив за све припаднике ислама, односно (у ужем значењу) за народ који је настао мјешањем античких Маура с Картагињанима, Римљанима, Вандалима и Арапима. Та етничка мјешавина проширила се из сјеверозападне Африке, након арапских освајања у почетку VIII вијека, и на јужну половину Пиринејског полуострва (Мориски).

У првим десетљећима XVI вијека појављују се на Јадрану велике снаге из сјеверноафричких муслиманских земаља, тзв. берберских (маурских, барбаренских) држава (Триполиса, Туниса, Алжира, Марока), којима се прикључују дружине из Албаније и Грчке. Од првих десетљећа XVI вијека почиње ново раздобље интензивне гусарске активности. У том раздобљу више се истичу три релативно самостална гусарска круга с дужом традицијом: турско-берберски, ускочки и улцињски.⁶

Улцињ је са својом трговачком флотом био главни стуб Отоманског царства на Јадрану. Улцињски бродови нијесу само гусарили, већ су, кад је то било потребно, служили Порти и као ратни бродови. Више пута су се борили против других флота, због тога их је Porta тајно потпомагала и зато су код ње били привилеговани.⁷

Антонио Балдаћи сматра, на основу сачуваних података, да је Улцињ у XVII вијеку имао 500 трабакула који су пловили по Средоземном мору.⁸

Х. Екар наводи да се смањило гусарење након што су енглески ратни бродови започели крстарење по Јадранском мору. Тада се улцињска морнарица прилагодила трговини и неслућено напредовала, тако да је 1818. године бројила више од 400 бродова разне величине.⁹

Гусари берберских племена из сјеверне Африке су у VIII вијеку били страх и трепет за трговачке бродове у Средоземном и Јадранском мору. Народна предање говори да су ови арапски гусари заузимали и

⁶ Енциклопедија Југославије, 4, Загреб, 1986, стр. 634.

⁷ Максут Џ. Хаџибрахимовић, *Бројчано стање улцињских једрењака у периоду турске владавине*, Државни Архив Црне Горе, Архивски записи, г. VI, Бр. 1-2, Цетиње 1999, стр. 31.

⁸ Baldacci Antonio, *L Albania, Roma*, 1929, стр. 137.

⁹ Hecquard H., *Histoire et description de la Haute Albanie ou Guegarie*, Paris, 1858, стр. 48.

«Стари Улцињ», те им је и он, као и тадашње утврђено насеље «Света Маура», био база за гусарске операције. Ово може бити вјеродостојније, будући да су ови гусари били родом из Мауританије (Мавританије), називали су се и Маврима. Њихов траг сачувао се у презимену, односно топониму-орониму брда Мавријан у непосредној близини увале Кручи, као и у презимену једне од најстаријих фамилија, односно породица у Улцињу-Маврићи (Mavriqi).

Патроним Маврићи (Mavriqi) носи више породица у Улцињу. Предање по којем породице Маврићи спадају међу најстарије у Улцињу није без основа. Данашњи патроним Маврићи не може се удаљити од средњовјековних антропонима Маурус, Маурициус (Moricchi), односно од патронима Мауро, Мавро.

У једном документу из 1242. године биљежи неки улцињски ђакон по имену Маурус¹⁰ а у XIV вијеку барска властела Мауро (Моро, Море) «Mence filius Petri de Moro (al Mauro) de Antibaro», односно Damassa Mauri de Antibaro.¹¹

У Скадарском земљишнику из 1416. биљежи се патроним Mavricihi.¹² И у земљишнику од 1485. године, у нахији Петриспана, помињу се Gjergj Mavriqi i Premt Mavriqi.¹³

Данашњи облик Маврићи, очуван као патроним у Улцињу, не може да се одвоји од антропонима или патронима Маурус, Маурициус, Mauricchi, Mavriqi. Ти се последњи не могу удаљити ни од топонима села Нонмаурицио и Маурицхи (Nënmavriq и Mavriq) који су забиљежени у XVII и XVIII вијеку у нахији Петриспана.¹⁴

Многи бискупски градови (civitas) у средњем вијеку настали су на темељима римских градова. То раздобље, од XI до XIV вијека, можемо окарактерисати као вријеме процвата градова. Може се рећи да се нови градови трговаца и обртника развијају као приграђа, боље рећи подграђа, с обзиром на то да су се замкови најчешће градили на уздигнутим локалитетима. Феудалци су на својим посједима градили замкове, од којих су неки били језгра развоја трговачко-обртничких насеља. Најгушћа мрежа градова и утврђења била је на обали Јадрана. Трговина и поморство подстакли су, наиме, развој градова на обали, међу којима су Улцињ и утврђено насеље Св.Маура, тада на турском територију.

¹⁰ Acta et diplomata, I, 178, стр. 55.

¹¹ Acta et diplomata, II, 295, 69, н. 1.

¹² Старине, XIV, стр. 42.

¹³ Pulaha, *Defteri i regjistrimit të Sanxhakut të Shkodrës i vitit 1485*, Tiranë 1974, стр. 404.

¹⁴ Ruzhdi Ushaku, *O nekim patronimima u ulcinjskom kraju i u njihovim tragovima u srednjovjekovnim ispravama*, JAZU, razred za filologiju, Onomastika Jugoslavica, br. 10, Poseban otisak, Zagreb, 1982, стр. 253.

Најразвијенији облик града, у управном смислу, јест *civitas*. Од цивитаса разликовали су се *locus*, *oppidum* или *burgum*, којима је недостајала слобода *civitas*. У вези с просторном структуром средњовјековног града као једно од битних обиљежја треба истакнути њихов одбрамбени систем. Од X вијека одбрамбени системи били су сложенији и сигурнији. При њиховој изградњи често су се користиле природне погодности, као што је, примјера ради, некадашње утврђено насеље Св. Маура, на острву Круче, односно острво “Стари Улцињ”, испред увале Кручи, или на локалитету насеља Кручи, сјеверозападно од Улциња.

О острвцу “Стари Улцињ”, (односно Кручи - М. Х.) говорило се по оскудним подацима из писаних извора, од којих је најстарији из 1376. године. Млетачки извори га помињу најчешће и као “*Dulcigno veteris*”, па се и у народу и литератури одомаћио назив Стари Улцињ, за острвце Кручи. Наиме, срећемо се са погрешним називом “Стари Улцињ”, будући да “Стари Улцињ” никада није постојао на острвцу Кручи, већ је на овом острвцу постојала једна стражарница (*specula*), са црквицом-криптом из XII-XIII вијека, с цистерном и другим мањим објектима, као и керамичким фрагментима из касне антике. Дакле, дуго времена за острвце Кручи доминирао је назив “Стари Улцињ”, како у народу, тако и у литератури, међутим “Стари Улцињ” представља данашњи Стари Град-Olcinium.¹⁵

П. Ровински пише: “да је читава површина овог острвца (“Стари Улцињ”) била окружена стијенама, које се нису особито сачувале. Острвце има трагова урбанизације, наиме унутар острвца могу се распознати остаци темеља кућа са сачуваним зидовима”.¹⁶

П. Ровински даље наводи за ово острвце “да се није радило о утврђењу, већ о насељу са неколико десетина кућица, окружених зидом, да би се становништво заштитило од морских разбојника”. П. Ровински даље пише, између осталог, да су на овом острвцу “сигурно живјели људи који су се бавили трговином и рибарством”. Вјероватно да П. Ровински пише о црквици која се налази на највишем, источном дијелу острвца, иза једне стјеновите косе, која је вратима окренута према западу. На западном, најнижем дијелу острвца, налазе се остаци неког утврђења. Сада се на острвцу више не примјеђују остаци кућа.¹⁷

Археолошка истраживања др Павла Мијовића утврдила су да се на острвцу “Стари Улцињ” у античко доба налазила мања сигнална ста-

¹⁵ Павле Мијовић, *Прадавне и давне културе Црне Горе*, Титоград 1987, стр. 171.

¹⁶ П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости*, том IV, Цетиње 1994, стр. 505.

¹⁷ Исто, стр. 506.

ница (*specula*), а у средњем вијеку тврђава, која је служила као осматрачница. Од тврђаве су остали обимни зидови на сјеверној страни, а на источној мања црква са озиданом гробницом испред улаза.¹⁸

Донедавно (до 1984. г.) на простору сеоског насеља Круче није се знало о неком културно-историјском споменику, односно о неком археолошком локалитету, будући да у овом сеоском насељу нема неких видних трагова на самој земљиној површини или барем не неких остатака који би указали на постојање неког археолошког локалитета.

Недавно је, у прољеће 1984. године, у селу Круче откривен м о з а и к, на имању Цана Суљевића. Наиме, локалитет се налази на једном од најживописнијих ртова, преко пута острвца “Стари Улцињ” (Круче, Гури и Хасан Бегут - М. Х.), тј. између рта Круче (“Стари Улцињ”) и Белведера.¹⁹

Највећи дио просторије с мозаиком раскопан је приликом снижавања терена за новоградњу. Остао је фрагмент малтерне подлоге и декорације. Након даљњих истраживања др Павла Мијовића откопан је комплекс који се састоји од двије веће правоугаоне просторије и једног купатила в и л е р у с т и к е. Виде се и остаци других објеката којима ни намјена ни облици нису могли бити утврђени. Откопани комплекс је покривао читав простор заравњеног бријега, али је вила захватала већу површину од које су периферни дјелови ерозијом земљишта, као и клизањем терена нестали.²⁰

Дакле, може се на крају казати да је у приобалном и обалном дијелу увале Круче (“Стари Улцињ”, Гури и Хасан Бегут), као и у оквиру истоименог сеоског насеља-Круче, и на острвцу “Стари Улцињ” (“Гури и Хасан Бегут”-острвце Круче), у античком, као и у периоду средњег вијека, постојали културно-историјски споменици, односно постојање утврђеног насеља и других сличних утврђења и археолошких локалитета.

¹⁸ Павле Мијовић, *Прадавне и давне културе Црне Горе*, Титоград 1987, стр. 171.

¹⁹ Павле Мијовић, *Прадавне и давне културе Црне Горе*, Титоград 1987, стр. 116.

²⁰ Исто.